

Élő nemzetköziség — élő hagyományok

A történelem-formáló internacionalizmus

A József Attila Tudományegyetem Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszéke a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának, fennállásának, dicső harcainak és vívmányainak 60. évében tudományos ülésszakkal emlékezett meg nemzeti történetünk addig legmagasabbra ívelő szakaszáról.

Az első magyar proletárhatalom ugyan hazai feltételek és előzmények talaján keletkezett, de olyan forradalmi elmélet és eszmék ösztönző-mozgató erejével és vezérfonala mentén, amelyek a forradalmi marxizmus nemzetközi érvényű tanításaiból fakadtak. Ezek vezették győzelemre az oroszországi proletariátust az Októberi Forradalomban. Tanács-Magyarország — fennállásának rövid idejében — természetes szövetségesének tekinthette a példát mutató Szovjet-Oroszországot. Egy pillanattig sem volt kétséges, hogy az oroszországi és magyarországi proletárforradalmakat az internacionalizmus kötelékei fűzték össze. A történelmi gyakorlat immár az első hatalomra jutott munkásköztársaság államának fennmaradásával igazolta, hogy a nemzetköziség a leghatalmasabb eszmei és szervezeti fegyvert adta a munkásköztársaság kezébe a tőkés rend megdöntéséért folytatott történelmi harcában.

1848-ban a „Világ proletáriai, egyesüljetek!” jelszót és a jelmondatot „Tudományosan” alátámasztó és igazoló manifestumot még csak igen kevesen ismerték. A párizsi munkások még értetlen eszmék, romantikus lendületű vagy földhöz ragadt, de mindenképpen elgátlott ideológiák jegyében indultak a hatalmas osztályküzdelembe, amely februártól júniusig tartott. „Minden ember testvér” — mondták, és hitték is, amikor a háromszínű republikánusok kezét rázták velük a februári vídám forradalomban elért közös győzelem örömeire. Júniusban ugyanennek a burzsoázsiának az ágyú lötték szét a barikádokon az elárlott, elszigetelt, felkelésbe provokált munkásokat. De a naiv hiszékenységet is, hogy természetes ellenségük testvérré fogadják őket vagy hogy a kétségbeesett, ösztönös hősiesség elegendő lehet a felszabaduláshoz.

Am 1848-ban az ösztönösség kora az úttörő angol munkásmozgásban is lejárt. A charizmizmus vereséget szenvedett. A nemzeti vagy még szűkebb keretekbe zárt munkásmozgalom nem volt képes küzdelmének történelmi célját és távlatait kijelölni és ebből következőleg megvalósítani sem.

A nyugat-európai munkásság harcai és kudarcai mégis óriási tapasztalatokat szolgáltattak Marxnak ahhoz, hogy már a század derekán felállítsa a jövő proletárforradalmának prognózisát. De egyben kiindulópontot adott ahhoz a rendkívül fontos kérdéshez is, hogy miként viszonyuljon a proletariátus saját történelmi hagyományaihoz.

Az internacionalizmus eszmei magvai jó talajra hullottak az 50–60-as évek nyugat-európai munkásságában. Nem csupán számuk nőtt rohamosan az ipari kapitalizmus lendületes fejlődése nyomán, nemcsak helyzetük volt nemzetközi méretekben is riasztóan, ám egyben reménykeltően azonos, de egyre többen kezdtek közülük túllátni nem csupán az üzemek falán, hanem még az országhatárokon is.

Mikor a néger rabszolgák felszabadításáért folyt az amerikai polgárháború, Anglia kormánya a lázadó déli ültetvényesek oldalán intervenciót tervezett egyebek közt azért is, hogy megnyissa a gyapot útját a textilipar számára.

Bár a „gyapotéhség” a munkások tízezreit fosztotta meg a kenyértől, az angol munkásság viharosan tiltakozott a beavatkozás ellen, és nagy része volt abban, hogy a kormány elállt szándékától. Anglia munkássága Marx nyomán tudta vagy ösztönösen megérezték, hogy „nem lehet a munka szabad fehér bőrből, ha fekete bőrből megbélyegzik és megkorbácsolják”.

A francia munkások ugyanebben az időben III. Napóleon Mexikót újra gyarmatosítani szándékozó katonai kalandját ellenítették nem kisebb elszántsággal.

A lengyel szabadságküzdelmet mély szimpátiával kísérte a két ország munkássága; élesen bírálták kormányait e kérdésben megnyilvánuló magatartását.

Elérkezett tehát a történelmi pillanat, hogy az I. Internacionálé kibontassa zászlaját és legyőzze eszmei ellenfeleit, a tudományos szocializmust egyesítse az eleven munkásmozgalommal. És ettől kezdve forradalmi munkáspárt nem térhetett le büntetlenül a nemzetköziség útjáról. Csak az internacionalizmus alapján lehetett egyesíteni és forradalmasítani a munkásságot, hatástalanítva osztályellenességének fő eszmei-politikai fegyverét, a dolgozók megosztását, nemzeti vagy más alapon történő szembeállítását.

Igy volt képes a marxizmus történelmileg igen rövid idő alatt meghódítani a német munkásköztárságot, majd a kelet-európai országok proletariátusát, kitermelve ezekben is a forradalmi elcsapást. Itt, Kelet-Európában újult meg a forradalmi marxizmus, Lenin és pártja itt nyitotta meg a győztes proletárforradalmak korát. Ismeretes, hogy e folyamatban kezdetben pozitív szerepet játszott az éppen 90 éve megalakult II. Internacionálé is, amely később azért jutott csődbe és hullott szét, mivel hátat fordított a nemzetköziség eszméjének.

Történelmi tény, hogy az internacionalizmus állott és áll leginkább minden időkben a marxizmus valamennyi ellenfelének pergőtűzében.

Az osztályellenesség nehézütegeit mindig a burzsoá nacionalizmus

különböző válfajai jelentették. Kihasználtak és kihasználnak minden rést, hibát és elégtelenséget, amit a nemzeti kérdésben a munkásköztársaság forradalmi pártjai azonnal fel nem ismernek és meg nem szüntetnek.

Pedig közismert, hogy ezek a pártok egész történelmi útjuk során nagy figyelmet szentelnek a nemzeti kérdésnek.

„A francia forradalom óta — írta Jean Jaures nem csekély előzmények után, már a század elején — a proletárok és akik értük harcoltak, igen gyakran hangoztatták, hogy a »munkásoknak nincs hazájuk«. Mit értettek ezen? Nem a haza eszméjének a tagadását, hanem ellenkezőleg, a haza utáni vágyakozásukat. A szegények kitagadottak, elnyomottak azt akarták jelezni (...), hogy hazátlanok, mert jogtalanok és nincs tulajdonuk.” Clara Zetkin így írt: „A harcoló világproletariátus a nemzetközi testvériség hordozójává lesz, s ez a testvériség minden nemzetiség saiatosságát történelmi jelentőségében értékeli, és tiszteli minden nemzetiség demokratikus jogait.”

Még inkább irányadó Lenin elméleti, eszmei és gyakorlati útmutatása ebben a kérdéskörben, mivel az orosz proletariátusnak egy nemzeti sovinizmustól és kisnemzeti nacionalizmustól túlfutott és szaggatott társadalomban kellett az internacionalizmus szellemében megoldania a hatalmas és bonyolult kérdésszöveget. Abban a térségben, amelyről Engels már egy évszázaddal ezelőtt megállapította, hogy „a nemzetiségi elvet valóban csak Kelet-Európában találhatták fel”.

Az internacionalizmus győzelme előtérre nyitotta meg a szocialista hazafiság erőforrásait, tártálva és egyben integrálva is ezeket az ezres népek és ezbeben az egész világméretű antiimperialista küzdelem javára.

Magától értetődő, hogy e nemzetköziség eszméikre korántsem lehetett statikus történelmi tényező. Más volt a tartalma és hatóköre mindaddig, míg a munkásköztársaság forradalmi pártjai mindenütt a burzsoázia és az imperializmus hatalmának megdöntéséért harcoltak, kibővült, gazdagodott és a szocialista építés gyakorlati terepébe lépett az Októberi Forradalom győzelme után a soknemzetiségű Szovjetunióban, valamint a munkáspártoknak a szovjet hatalomhoz fűződő kapcsolatában. Új dimenziót kapott, mikor a második világháború nyomán létrejött a szocialista országok közössége, de a gyarmati népek függetlenségi harcai is újabb kontinentális létező hatóköröket nyitottak meg számára. Valamennyi új és bonyolult feladatot tömegével, de egyben, történelemformáló hatásokkal!

SZÉKELY LAJOS

A múzeum új szerzeményei

A hajóvontató hám

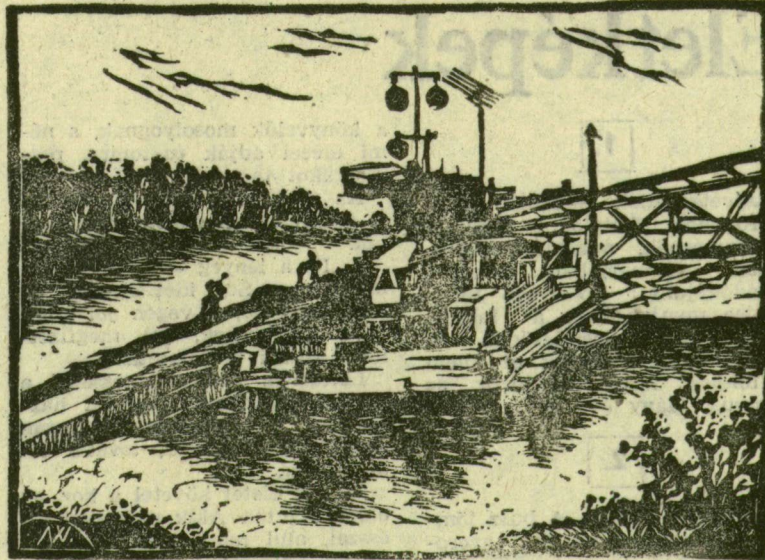
Csongrádról a közelmúltban különleges munkaeszköz került múzeumunk néprajzi gyűjteményébe: fűzfából faragott hám, emberhám, amit fahajók vontására használtak. A ritkaságnak számító szerzemény alkalmat nyújt egy több évezredes múltú, 18–19. századi metszeteken, festményeken is megörökített munkamód fölidézésére.

A fahajókat a folyók árja ellenében kezdetben emberi erővel vontatták. Az ókori rabszolgatartó társadalmakban erre a munkára rabszolgákat alkalmaztak. Később előtérbe került az állatok vonóerejének a felhasználása, de a hajóhúzás Magyarországon egészen 1848-ig szerepelt a földesúrnak végzett jobbágyi robotszolgáltatások között. 1777-ben a Helytartótanács a szabadságvesztés-büntetés fokozására szolgáló közmunka legsúlyosabb neméül a hajóhúzást jelölte meg. Néhány évvel később II. József a halálbüntetést eltörölte és elrendelte az életfogytig elítéltek hajóvontatására alkalmazását. Rendelete csak látszólag

volt humánus! A kortársak megérző képet festettek a hajóvontató rabok sanyarú sorsáról.

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás után gyalogos hajóhúzásra senkit nem kötelezhettek, mégis azt találjuk, hogy az emberi erővel végzett hajóhúzás — a lovas vontatással együtt — még hosszú évtizedekig fennmaradt. Ennek az a magyarázata, hogy a hajóhúzás szabad vállalkozású munka lett és a folyó menti falvak munkanélküliségtől fenyegett szegényparasztsáji, a jó kereset reményében, szívesen vállalták a vontatást. Rákényszerültek erre a nehéz munkára. Igaz ugyan, hogy a nagy terű fahajókat a múlt század közepétől lovakkal, majd utóbb gőzhajóval vontatták, így a gyalogos vontatóknak a kis terű vagy üres homokszállító dereglyék és kofahajók víz ellenében vontatása maradt.

A déli Tisza-vidéken a csongrádi hajósok és vízparti szegényemberek használtak utóljára fahámot az 1930-as években. Szőrfi

NAGY VINCE METSZETE: KOTRÓGÉP A TISZÁN

A kultúra mindenese

Rokonszenves kötet látott napvilágot az Életjelkönyvek sorozatban: Dér Zoltán Szembesülések címmel foglalta össze kritikáit, tanulmányait. Összint, tiszta hangon a jugoszláviai magyar irodalom alapos ismeretét, s az egyetemességre való törekvést tükrözik ezek az írások. Már a cím is utal arra, hogy Dér Zoltán nemegyszer szembenézett önmagával, alkotó módszerével, és a készen kapott esztétikát, a megszenvedett élet, a valóság tapasztalatai alapján újraértékelte, de a hagyomány iránti vonzalmát, s a közösségi érdekű és szerves mű eszméjét sohasem adta fel.

Költőként indult, s ma az írásai alapján a vajdasági, a szabadkai irodalom polihisztorának tekinthetjük, akinek figyelme az egész magyar irodalomra kiterjedt. Kötetében egy idősebb nemzedék mérlegeli önmaga és a megújuló irodalom viszonyát, rendszeres és alapos hozzáértéssel, gazdag mondanivalóval.

Mit mutatnak a kötetbe szerkesztett tanulmányok és kritikák, milyen hasznosítható gondolatokat kínálnak az olvasóknak? Egyaránt megmutatják a jugoszláviai magyar irodalom gazdag ágát és sürgető tennivalóit. Juhász Géza munkáit értékelve például, így a Könyvek országútjain című kötetét is, olyan megállapításokkal találkozhatunk, amelyek továbbgondolásra sarkallnak. „Az utóbbi évtizedben visszaesés következett be, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a jugoszláv könyvkiadás nem tartott lépést az alkotó lendület sohasem tapasztalt nagyarányú föl-

lendülésével a nemzetiségi irodalmakban, sem az esztétikai értékek kétségtelen gyarapodásával.” Akár ha az itthoni viszonylatokra is érthetnénk ezt a summázatot.

Dér Zoltán töprengései mindannyiunké, s amikor kétségei támadnak; mert vannak írók, akiknek rendszeresen, évről évre jelennek meg könyvei, vajon a tehetség és szorgalom jeleként-e, vagy inkább a kiadói mechanizmus, a beidegzett ritmus, a baráti kör, az ismeretség dönti el, hogy egyesek minden művét eladják, másoktól viszont megvonják ezt a gesztust, még a kiadásra alkalmas műveket is viszolyogva fogadják, esetleg évekig elfektetik a könyvkiadás labirintusaiban.

A könyv egyértelműen vallja: különleges jelentőségük van azoknak a tanulmányoknak, amelyek az egyetemes magyar irodalom és a jugoszláv népek irodalmának kapcsolatát elemzik. Manapság sokan értekeznek a kelet-európai népek közeledésének problémáiról, arról, hogy mennyivel alaposabban kellene egymást ismerni, ugyanakkor, mint Juhász Géza írja: „A kiadott könyvek számától függetlenül a jugoszláv népek irodalma sokkal inkább, sokkal több íróval és művel — mondhatnánk, szinte valamennyi árnyalatával, irányzatával és korszakával — van jelen a magyar nyelvterületen, mint a magyar irodalom Jugoszláviában.”

A Szembesülések Bori Imre, Sinkó Ervin, Herceg János, Lévy Endre, Bogdánfi Sándor, Dudás Kálmán, Kolozsi Tibor, Solti István, Ács Károly, Fehér László, Németh István, Petkovics Kálmán, Gion Nándor és még jó néhány jugoszláviai magyar író munkáját elemzi imponáló hozzáértéssel.

Posztumusz művekből, mint Szirmai Károly: Szavak estéje kötetéből is kibányássza Dér Zoltán a jelennek szóló üzenetet, az írói és emberi tartás, elkötelezettség dokumentumait, amikor is ilyenekre figyel: a vajdasági író felelős a maga nemzetiségével szemben, törődjön a közügyekkel, a nemzeti létet őrző-ápoló intézményekkel, társadalmi megmozdulásokkal. Legyen a korlelkiismerete, s a kortendenciákat ne a stílusáramlatok, hanem a társadalom felől nézze.

A nemzetiségi író gyakran válik a kultúra mindenesévé, de téves felfogás, ha a közvetítést tartjuk egyetlen funkciójának, hiszen akkor nem tudná kibontani saját szuverén alkotói világát és módszereit.

A jugoszláviai magyar irodalom napjainkban, ezekben az években kezd nagykorú lenni. Sikerre és hosszú távú megbecsülésre leginkább azok a művek számíthatnak, amelyek a ma valóságából építkeznek, általános mondandót hordozva magukban. Értékmérő és eligazító könyv a Dér Zoltán. Szegényebbek lennénk nélküle. (Életjel könyvek, Szabadka.)

JUHÁSZ ANTAL
néprajzkutató

SZ. L. I.